

SÜMER OKULLARINDAN ÜNİVERSİTE SIRALAMALARINA: 4000 YILLIK SERÜVEN

Ülkelerin gelişmesinde üniversitelerin payı yüksek olduğu için üniversite sıralamaları önem taşır. Üniversitelerin kökeni ise Sümer okullarına dayanır.

Sümerler Önce Rakamları Sonra Yazıyı Buldu

Sümerler dünyada ilk kez okul açan medeniyettir. Onların geliştirdiği okul sisteminin temel prensiplerinin çoğu günümüzde de geçerlidir. Sümerler yazıyı bulmadan önce çocuklar aile büyükleri tarafından eğitilirdi. Bu nedenle eğitim sözlü olarak verilirdi ve ailenin bilgi düzeyi ile sınırlıydı. Erkek çocuklara avlanma, yiyecek toplama ve saldırganlardan korunma gibi güç gerektiren işler öğretilirken, kızlara da ev işleri öğretilirdi. Ayrıca ailedeki yaşlılar; çocuklara efsaneler, ilahiler, şiirler ve bilmeceler ezberletip bazı pratik bilgileri aktarırdı. M.Ö. 3200-3100'de krallar da sarayın hazine ve ambarları için kayıtları yazılı hale getirme ihtiyacını duydu. Sümerler, yazıyı bulmadan önce sarayın ambarına giren ve çıkan malların kaydını tutmak için rakamları icat etmişti. Kilden yapılan farklı şekillerdeki küçük madalyonların üzerine çizilen işaretler farklı sayı ve ürünü belirtirdi. Örneğin üzerinde "+" işareti olan yuvarlak madalyon bir koyun, 4 madalyon ise 4 koyun demektir. Daha sonra rakamlar ve malın cinsi bağımsız hale getirilerek yazının keşfine giden adım atıldı. Yazı, önceleri Mısır hiyeroglifleri gibi basit resimlerden oluştu ve avuç içi büyüklüğündeki yassı kil (çamur) üzerine yazıldı. Islak kile yazı yazmak için ucu üçgen şeklindeki kamış kalemler kullanılırdı. Bu nedenle resimlerdeki yuvarlak hatlar art arda 2-3 üçgen ile yapılıyordu. Resimli yazıdaki bu zorluğu Sümerler bir avantaja çevirdi ve resimleri giderek basitleştirdiler. Böylece Mısırlılar gibi bir objenin tam resmini değil sembolik (soyut) resmini çizerek kalem basma sayısını azalttılar. Bir süre sonra bu sembolik resimleri sıradan insanların anlaması imkansızlaştı ve sadece kayıtları tutan memurlar mesajı anlar hale geldi. Ardından bu memurlar ilk alfabenin temelini attı ve Sümerler de yazıyı bulan ilk medeniyet oldu.

Sümer, Mısır ve Hitit Katip Okulları

Sümerler yazıyı bulunca, krallar sadece saray ambarlarının kaydının tutulması ile yetinmediler. Krallar kendi dönemlerindeki mahkeme kararları, kanunlar, vergiler, genelgeler veya ülke tarihi gibi önemli konuları yazılı metinlerle kayıt altına aldırıldılar. Zigguratlardaki (mabet) rahipler dini kuralları, ilahileri ve dini tören düzenini yazılı hale getirmek için okuma yazma öğrendi. Rahiplerin ayrıca Güneş, Ay ve yıldızların hareketlerini hesaplayıp kayıtlarını tutması da gerekiyordu. Sümerler, yazılı kayıtlara çok önem verdiği için okuma yazma bilenlerin sayısı talebi karşılayamadı. Yeterli sayıda katip yetiştirmek amacıyla, Sümerler dünyanın ilk okullarını açtılar. Zigguratlarda veya yakınında açılan bu okullara sadece kraliyet ailesine yakın ailelerin ve üst düzey devlet görevlilerinin çocukları ile rahip adayları alındı. Krallar, okuma yazma bilmedikleri için sarayın gizli belgelerini yazacak olan katiplerin kralın

güvendiği ailelere mensup olması istenirdi. Öğrenciler okuma yazma yanında matematik öğrenir, ayrıca bitki ve hayvan adlarını ezberlerdi. Öğretmen, ıslak kil tabletin sol tarafına yazı yazar ve öğrenciler de onu sağ tarafa kopyalardı. Tecrübeli öğrenciler ise değerli kitapların kopyalarını hazırlardı. Eğitim süresi uzun ve yorucuydu, öğretmenler tembel ve yaramaz öğrencileri döverdi. Ancak eğitimini tamamlayıp katip olanlar, toplumun en saygın insanları arasında yer alırdı. Kralın ve diğer devlet görevlilerinin resmi yazılarını yazan katipler, önemli konular hakkında bilgi sahibi oldukları için saygı görürdü. Sümerler, zamanla sadece saray ve mabetlerde değil ticaretin yoğun olduğu yerlerde, ücret karşılığında kayıt tutardı. Örneğin bir kuyumcuya iki bilezik verilip yüzük ve küpe yapması istenmiş ise katip, gelen bileziklerin ağırlığının kaç şekel olduğunu ve getirildiği tarihi kil tablete yazardı. İş bittikten sonra altının ne kadar fire verdiğini, üretilen yüzük ve küpenin ağırlığını ve kuyumcunun ücret olarak ne kadar altın aldığı tablete yazılırdı. Kuyumcu bu tableti özel raflara dizip saklardı. Bu tür ticari tabletler, arkeologların yaptığı kazılarda bulundu ve uzmanlarca tercüme edildi. Sümerlerin ardından Mısır'da sonra da Hititler tarafından Anadolu'da, Çin ve Hindistan'da benzer amaçlı katip okulları açıldı.

Yunan, Roma Dönemleri ve Orta Çağ'da Eğitim ve İlk Üniversiteler

Yunanistan'da M.Ö. 400'lerde birbirinden bağımsız kent devletleri vardı. Atina'da eğitim devlet eliyle değil hocalar tarafından ücret karşılığında verilirdi. Çocuklar 7-14 yaş arasında okuma yazma, resim, müzik ve spor alanlarında eğitim alırdı. Zengin aileler bu eğitimden sonra çocuklarına; tanınmış özel öğretmenlerden etkili konuşma, matematik, mantık, tarih ve siyaset alanlarında eğitim aldırırdı. Daha sonra Atina'da; Plato, Sokrat ve Aristo'nun kurduğu okullar dünyanın en iyi eğitim kurumları oldu. Halkın sadece %5'i eğitimliydi. Sparta'da ise halk eğitimsizdi ve çocuklar 7 yaşında devlet tarafından alınıp savaşçı olarak yetiştirilirdi. Öğrenciler; tecrübeli askerlerce silah kullanma, dayanıklılık ve emre itaat gibi konularda sert bir disiplin altında eğitilirdi. Roma'da okullar M.Ö. 300'lerde kuruldu, ancak gelişmeleri yüz yıl aldı. Öğrenciler ilkökul eğitiminden sonra başarı durumlarına göre daha üst düzey okullara devam edebilirdi ve halkın yaklaşık %20'si eğitimliydi. Kıta Avrupası'nda eğitim M.S. 600'lerde kiliselerde başladı. Yaklaşık 500 yıl sonra dünyanın ilk üniversitesi olan Bologna Üniversitesi 1088'de İtalya'da kuruldu. Ardından Paris Üniversitesi 1150'de, Oxford 1167'de ve Cambridge 1209'da kuruldu. İlk üniversiteler üç farklı gruba ayrılır. Birinci grup Bologna Üniversitesi modeline göre kuruldu, yani öğrenciler hocaları seçer ve onların maaşını öderdi. İkinci grupta Paris Üniversitesi modeli geçerliydi ve hocaların maaşını kilise öderdi. Üçüncü grupta ise Oxford Üniversitesi modeline uygun şekilde maaşları kraliyet sarayı karşılardı. İlk yıllarda üniversitelerin günümüzdeki gibi kampüsleri yoktu. Üniversite, basit bir öğrenci ve hoca grubuydu, fiziksel binalara sahip değildi. Dersler kiliselerde, evlerde ya da metruk binalarda yapılırdı. Avrupa'da üniversiteler kurulurken, Anadolu'da

Selçuklular döneminde, orta ve yükseköğretim ihtiyacını karşılamak üzere medreseler kurulmuştu. Fatih Sultan Mehmet döneminde medreseler yaygınlaştı.

Üniversite Sayısı 20 Bine Yaklaşınca Kaliteyi Ölçmek Gerekli

ABD üniversitelerini sıralayan US News and World Report, dünyadaki ilk üniversite sıralama sistemidir. Bu sıralama, ABD'deki üniversite adaylarına ve ailelerine tercih aşamasında yardımcı olmak için 1983'te ortaya çıktı. ABD, günümüzde en fazla üniversiteye sahip olan ülkedir. ABD'de 20 milyon civarında öğrenci, 2.800'ü 4 yıllık ve 1.700'ü 2 yıllık olmak üzere toplam 4.500 yükseköğretim kurumunda eğitim görüyor. Sayının çok yüksek oluşu üniversite adaylarının tercih yapmasını zorlaştırıyor. Üniversite adaylarına yardımcı olmak için geliştirilen bu sistem, zamanla diğer ülkelere de örnek oluşturdu. Dünya üniversiteleri ilk kez Çin'de ARWU tarafından 2003'te sıralandı. ARWU her yıl dünyanın en iyi 500 üniversitesini ilan ediyor. ARWU'nun ardından Times ve QS, üniversite adayı olan yerli ve yabancı öğrencilere dünya üniversiteleri hakkında bilgi vermek amacıyla bir sıralama sistemi kurdu. Halen dünya üniversitelerini sıralayan 8 sistem vardır. Bu sistemlerin kullandıkları kriterler, sıraladıkları üniversite sayıları ve sıralamaların açıklandığı tarihler birbirinden farklıdır. ODTÜ Enformatik Enstitüsü URAP (University Ranking by Academic Performance) Laboratuvarı 2009'da kuruldu ve her yıl dünyanın ilk 2000 üniversitesini sıralıyor. URAP ayrıca Türk üniversiteleri için özel bir sıralama da yapmaktadır.

Dünyadaki 8 sıralama sisteminden en az birinde 2013'te ilk 500'e giren 10 üniversitemiz; ODTÜ, İstanbul, Hacettepe, Ankara, Ege, İ.D. Bilkent, Gazi, İTÜ, Boğaziçi ve Koç üniversiteleridir. Sıralamalarda ilk 500'de yer alan bu üniversitelerimize ek destek verilirse ilk 100-200'de birkaç üniversitemiz olur.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü

12 MART 2014 Hürriyet Eğitim